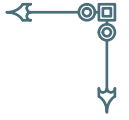
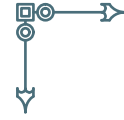

VOJNA V KNJIŽEVNOSTI

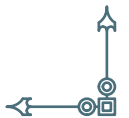
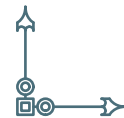

VOJNA V KNJIŽEVNOSTI

Besedilo in izbor del pripravila Bogdana Mohar.

SIMON GREGORČIČ (1844–1906), Goriški slavček, najpomembnejši slovenski domovinski pesnik med Prešernom in Župančičem, je s pesmijo **Soči** ob njenem izidu leta 1879, precej pred izbruhom 1. svetovne vojne, zbudil vsesplošno pozornost med rojaki. V tej vsebinsko dvodelni odi je Gregorčič z veliko osebno naklonjenostjo opisal Sočo, ki v planinskem, svobodnem slovenskem svetu lahkotno šumlja in skaklja, ko pa pride v nižine, kjer so slovensko zemljo poselili tujci, pa se upočasni in teče žalostna, zato se zdi pesniku kot ogromna solza, a še kot taka krasna. Drugi del pesmi je vizionarska napoved vojnega viharja, ki bo izbruhnil prav ob Soči, in pesnik reki naroča, naj takrat prestopi svoje bregove, pomaga slovenskemu narodu in uniči sovražnika, željnega naše zemlje.

“ Pa oh, siroti tebi žuga
vihar grozan, vihar strašan;
prihrumel z gorkega bo juga,
divjal čez plodno bo ravan,
ki tvoja jo napaja struga –
gorje, da daleč ni ta dan!
Nad tabo jasen bo obok,
krog tebe pa svinčena toča
in dež krvav in solz potok
in blisk in grom – oh, bitva vroča!

Tod sekla bridka bodo jekla
in ti mi boš krvava tekla:
kri naša te pojila bo,
sovražna te kalila bo!
Takrat se spomni, bistra Soča,
kar gorko ti srce naroča:
kar bode shranjenih voda
v oblakih tvojega neba,
kar vode v tvojih bo planinah,
kar bode v cvetnih je ravninah;
tačas pridrvi vse na dan,
narasti, vzkipi v tok strašan:
Ne stiskaj v meje se bregov,
srdita čez branove stopi
ter tujce, zemlje lačne, vtopi
na dno razpenjenih valov!

LOVRO KUJAR – PREŽIHOV VORANC (1893–1950)

je med Slovenci znan po svojem zgodovinsko-avtobiografskem romanu **Doberdob** (1940). To je prvi slovenski kolektivni roman, poimenovan tudi vojni roman slovenskega naroda. Je umetniška podoba vojnih strahot, obtožba vojne in poveličanje slovenske uporniške misli. Voranc opisuje tragično umiranje slovenskih fantov na bojiščih in odkriva ljudsko vero v svobodo.

Doberdob je zgrajen iz štirih delov: Črna vojska, Doberdob, Lebring in Judenburg. Prva dva dela sta avtobiografska, saj je avtor v pripoved vpletel svojo lastno zgodbo, od vstopa v avstro-ogrsko vojsko in bojevanja na soški fronti do dezertiranja k Italijanom. V drugih dveh delih Prežih prikaže naraščajoče nezadovoljstvo med pripadniki 17. pehotnega polka in posledični upor v Judenburgu, ki se je tragično končal, a vendar je zaključek romana optimističen.

“ Amun je s prvim mrakom moral na stražo. Na drobno si je že prej ogledal teren pred linijo. Že dva dneva je posvetil temu vso svojo pazljivost. Vedel je na pamet za vsak kamen pred jarkom, za vsako grobljo in za vsako rogovilo žičnih ovir, ki so bile razmetane po svetu med obema linijama. Kakor nalašč je prvi vod prišel na mesto, kjer je dan poprej divjala huda kanonada ter obe vrsti žičnih ovir poškodovala, stopila in razmetala, da zadelj njih ni bilo mogoče brez posebnih težkoč priti od enega do drugega jarka. Sicer sta bila pa oba jarka zelo blizu skupaj. Kanonada je bila že priprava na bližajočo se ofenzivo.

Petnajst korakov za ovinkom je stražil Meglič, vsi drugi so se pa trudili z motanjem žice v jami za jarkom.

Nocoj ali nikdar! To je bilo geslo za Amuna, pa naj se zgodi, kar se ima zgoditi. Italijani so sicer nasprotniki tega, kar je drago njemu, toda ali naj brani enega nasprotnika pred drugim. Naj se sama pretepravata, naj se uničujeta. Nekaj mu je reklo, da je to, kar namerava, izdaja ali strahopetnost. Tako bodo mogoče govorili za njim. Toda kaj ga to briga. On ne izdaja nikogar, ker svojega nasprotnika ne more izdati, pač pa lahko izda sebe, če temu nasprotniku služi. Tudi iz strahopetnosti ne bo storil tega; strahopetec bi bil le tedaj, če bi si ne upal končati tega, kar je prisiljen delati ...

IVAN CANKAR (1876–1918) je v svoji zadnji knjigi **Podobe iz sanj** (izšla konec leta 1917) zbral pretresljive lirske črtice – podobe iz sanj, ki so po pisateljevih besedah »senca prave resnice«. To je resnica strahotne prve svetovne vojne. Realno dogajanje se prepleta s preroškimi predstavami, svoje protivojne ideje pa je Cankar zastiral s simboli in jih zagrinjal v sanje in privide, kar se je ujemalo z njegovo ustvarjalnostjo, razlog za to pa je bila verjetno tudi cenzura. Med črticami v knjigi je ena najmočnejših **Gospod stotnik**, v kateri stotnik ponazarja smrt.

“ V dolgi, ravni vrsti je stala kompanija, napravljena, da se še tisto uro napoti na bojišče. Stali so tam kakor od kamna, nobeno oko ni trenilo; sloka telesa so bila narahlo upognjena pod bremenom težkih nahrbtnikov. Nikoli poprej nisem videl na enem samem tesnem kraju toliko mlade lepote. Vsi obrazi so bili še mladostni, skoraj otroški in vsi so bili sveži, kakor v rosi in zarji umiti; tudi v očeh je bila svetla rosa, gledale so kakor iz daljnih krajev, iz lepih sanj; vse pa so bile nepremično uprte v gospoda stotnika, ki je s počasnim, malobrižnim korakom stopal pred nemo vrsto gor in dol.

Stotnik je bil sila visokega života, za glavo je bil višji od kompanije; ogrnjen je bil v ohlapen črn plašč, izpod tega je gledalo dvoje zelo dolgih in tenkih nog; v roki, ki je bila še v rokavici koščena in krempljasta, je držal palico, na katero se je gredoč opiral. V obraz mu nisem videl, ker je bil ves čas obrnjen proti vrsti. Korak za njim je stopal mlad praporščak, ki se je časih plaho ozrl, kakor se morda ozre človek, ki bi rad pobegnil, pa občuti, da je priklenjen brez usmiljenja.

Še enkrat je gospod stotnik začel od kraja svoje ogledovanje. Postal je pred prvo številko v vrsti, pred visokim, vitkim fantom, ki je strmel nanj s črnimi, zamolklimi očmi. Stotnik je stopil tik prédenj.

»Kako ti je ime?«

Fant je povedal svoje ime in tedaj mi je presunilo dušo: saj te poznam, ti lepi, mladi fant! Ti zamišljeni, s polnim srcem v veliko prihodnost strmeči! Mož med tovariši, poslušen otrok med modrimi starci! Živa veja na drevesu; če bi jo odžagali, bi bilo ranjeno drevo samo!

Stotnik je vprašal nadalje:

»Ali imaš očeta doma?«

»Nimam ga več!«

»Pa koliko bratov in sestré?«

»Nimam jih!«

»Ali ti vsaj mati še živi?«

»Mater še imam!«

In luč se je vžgala v zamolklih očeh.

Tedaj je stotnik vzdignil palico, dotaknil se z okovanim koncem fantovih prsi ter pomignil praporščaku, ki je stal za njim. Ta je potegnil izza rokava zapisnik ter je s tresočo roko zapisal fantovo ime. In fant je prebledel. ... Tako je stopal gospod stotnik počasi dalje ob dolgi vrsti; pregledoval je, izpraševal in izbiral. Časih je izpustil po dva in tri, nekaterega niti pogledal ni, časih pa jih je zaznamenoval kar pet in šest zapovrstjo. In zdelo se mi je, da nalašč in preudarno izbira najmočnejše in najlepše.

Prišel je do kraja, poslednjikrat je vzdignil palico, nato se je okrenil. Takrat sem videl njegov obraz in srce mi je utihnilo. Ta obraz je bil brez kože in mesa, namesto oči je bilo izkopanih v lobanjo dvoje globokih jam, dolgi, ostri zobje so se rezali nad golo, silno čeljustjo. Stotniku je bilo ime Smrt. »Naprej ... marš!«

Kompanija se je sunkoma zaokrenila ter se napotila s čvrstimi koraki v meglo nizdol. Pred njo je jezdil gospod stotnik; visoko iznad megle se je dvigal njegov črni plašč.

FRAN SALEŠKI FINŽGAR (1871–1962)

je podoba iz prve svetovne vojne zbral v knjigi vojnih povesti z naslovom **Prerokovana** (1915). V njej spoznamo pretresljivo podobo življenja in trpljenja slovenskega kmečkega ljudstva v zaledju fronte med prvo svetovno vojno na Gorenjskem in usode treh kmečkih hiš. Najobsežnejša in najpomembnejša v knjigi je povest **Boji**, ki je postavljena v začetek prve svetovne vojne. Jedro je zgodba o kmečki gospodinji, ki ji mora mož na vojno; razglasijo ga za mrtvega; žena se zблиžuje s sosedom, ki jo je že nekoč imel rad. Vendar se zgodba zaplete tako, da kmetica zmaga s svojo moralno držo, izkaže pa se tudi, da je njen mož živ, a v ujetništvu. Povest prikaže težke preizkušnje, ki so jih morali ljudje prenesti ne le na fronti, ampak tudi doma. Vodilna misel dela poudarja, da zavest dolžnosti do skupnosti odloča nad osebnimi koristmi.

“Pred pošto je bila gruča žensk. Vse so izpraševale:

»Ali je vaš kaj pisal?«

»Oh, nič,« je vzdihnila vsaka.

Ko se jim je pridružila Franca, je niso niti opazile, ker so bile vse zaverovane v staro potovko Pikono, ki je šepetaje pripovedovala:

»Čakate pisem? Kako bi kdo pisal, ko jih ni več?«

»Pikona!« so vzdihnile vse hkrati.

Potovka je začela tiše:

»Ni jih! Molite za njihove duše. Ves sedemnajsti polk je zletel v zrak, ko je zašel na mine.«

»Lažeš, Pikona,« je ugovarjala Jernejeva, sicer tako tiha žena. »Nič nismo brali.«

»Hm, brali! Kako si preprosta! Take stvari se še govoriti ne smejo, kaj šele pisati.«

»In vendar govoriš,« je pomagala Jančarica Jernejevi.

Pikona je gledala prékasto čez gručo.

»M, hribovka! Žene, ali sem kaj povedala? Nič, kajne, da nič. Visoki gospodje v Ljubljani tako govore, jaz pa nič ne govorim, zbogom!«

Pikona se je hitro izmotala iz gruče in odšla. Žene so se razdelile v manjše zборе in tožile:

»O, ve, Pikona ve. In res bo. Zakaj nihče ne piše? Ob vse naše smo.«

FRANCE BEVK (1890–1970) je v svoji enodejanki **V kaverni** (1922) pokazal na grozote prve svetovne vojne. Čeprav so Bevka vpoklicali v vojsko na vzhodno fronto v Galicijo, se ta drama dogaja v kaverni na soški fronti, kjer se skriva nekaj vojakov, ki se poleg osebnih dilem med drugim sprašujejo tudi o krivcih za vojno. Na koncu zagrmí eksplozija in zaklonišče se spremeni v mrtvo duplino s krvavečimi telesi.

“ **VEČ GLASOV:** Kdo je kriv tega? Vprašamo, kdo je to zakrivil?

PRVI: Bog je kriv! Čemu dopušča kaj takega?

DRUGI: Matere so krive, ki so nas rodile. Mati, zakaj si me rodila!

TRETJI: Prekleti cesar je kriv!

ČETRTI: O, mi tepci, mi poslušni, mi ponižni sužnji!

PETI: Mi vsi smo krivi, vrage, samogoltni, ki ljubimo puške, parado, ki hočemo, naj pol sveta joče zaradi nas, da se nasitita pohlep in poželenje!

ŠESTI: Oni so krivi, ki leže doma in bogatijo; naše žene pa jim strežejo z blagom in telesom.

ANGELO CERKVENIK (1894–1981), manj znani slovenski dramatik, pripovednik in publicist, je napisal dramo – vojno sliko v treh dejanjih z naslovom **V kaverni** (1924). Drama se godi 26. in 27. junija leta 1917 na avstrijsko-italijanski fronti in je najbrž avtobiografsko dopolnjena, saj je Cerkvénik del prve svetovne vojne preživel na soški fronti. Delo je kolektivna vojna zgodba z ostro ironijo, ki razčlenjuje življenje poklicnih častnikov in jim nasproti postavlja zvestega vojaka in zakonskega moža. To je zgodba o vojni, ki ni za vse enaka in je kot taka nepravilna.

“ **KRIPPNER:** Upoštevajte, da sem nervozen, da sem osem noči gledal ... Osem noči nepopisne, peklenke grozote! Strojnice švigajo in krogle tvorijo mrežo, ki bi ji ribica ne mogla uiti! Pa vstanejo in krilijo visoko v zraku z rokami in kričijo in hočejo vzdigniti tudi tiste, ki so se zarili v zemljo, pa se zvrnejo v strašnem tuljenju ... Vi pa, vi pa sedite tukaj cele noči in govorite o cesarju, o monarhiji, o domovini in pišete poročila o navdušenju, o požrtvovalnosti in drugih takih halucinacijah pijancev ... Da, gospoda, vi ste čisto navadni pijanci in ko boste drugič poročali, poročajte, da ga ni človeka pri celem bataljonu, ki bi ne bil še preklel cesarja, monarhije in domovine, da ga ni, ki bi se takoj, takoj še danes ne vrnil domov, pa mu ne da njegova strahopetnost ...

ERNEST HEMINGWAY (1898–1961), ameriški novinar in pisatelj, je leta 1928 napisal deloma avtobiografski roman **Zbogom, orožje**. Zanj je dobil idejo v dogodkih, ki jih je sam doživel med 1. svetovno vojno na soški fronti.

Potem ko je kot novinar v Ameriki opravljal reportersko delo pri časopisu, se je Ernest Hemingway leta 1918 odločil priključiti ameriškim četam, ki so se v prvi svetovni vojni bojevale v Evropi, vendar so ga zaradi močne kratkovidnosti zavrnili. Kljub temu ni odnehal, ampak se je v središču vojnega dogajanja znašel kot prostovoljec Rdečega križa. Kot voznik reševalnega vozila je z italijanske fronte odvažal ranjence in vojake oskrboval z zalogami živil. Na eni takšnih voženj so ga 8. julija 1918 ranili drobci avstrijske topovske granate. Kljub hudim poškodbam je poskrbel tudi za ranjenega italijanskega vojaka in ga odvlekel na varno, za kar je prejel odlikovanje italijanske vlade.

“ »Tenente,« je rekel Passini, »vidimo, da nam vi pustite govoriti. Poslušajte! Nič ni hujšega od vojne. Mi v bolniški ambulanti ne moremo niti razumeti, kako strašna je vojna. Ko ljudje dojamejo, kako strašna je vojna, ne morejo ničesar storiti, da bi jo zaustavili, ker pač ponorijo. So pa tudi ljudje, ki je nikoli ne dojamejo. So ljudje, ki se bojijo svojih oficirjev. Ti so namreč tisti, ki se vojskujejo.«

»Vem, da je strašna, toda moramo jo dokončati.«

»Ni je mogoče dokončati. Vojna nima konca.«

»Ima konec.«

Passini je zmajal z glavo.

»Vojna se ne dobi z zmago. Kaj pa zato, če zavzamemo Sveti Gabrijel? Kaj zato, če zavzamemo Kras, Tržič in Trst? Kaj bomo s tem dosegli? Ste videli danes tiste daljne gore? Mislite, da jih lahko vse zavzamemo, tudi tiste? Samo če se Avstrijci nehajo bojevati. Zakaj ne bi odnehali mi? Če pridejo dol v Italijo, se bodo utrudili in odšli. Saj imamo svojo zemljo. A ne odnehajo. In zato je vojna.«

ERICH MARIA REMARQUE (1898–1970), nemški pisatelj, je bil kot osemnajstleten sredi prve svetovne vojne mobiliziran v nemško vojsko in je od junija 1917 služil na zahodni fronti. V svojem romanu **Na zahodu nič novega** (1929) je natančno in realistično predstavil grozote in nesmiselnost prve svetovne vojne. Pisatelj raziskuje vse možne stiske, v katere so bili potisnjeni vojaki. Najhujša med njimi je mogoče tista, ko se nemški vojak znajde iz oči v oči skupaj s svojim sovražnikom. Francoskega vojaka, ki skoči v jamo, kjer se je sam skrival, smrtno rani in je potem, ujet skupaj z njim, prisiljen opazovati, kako ta počasi umira. Ob tem trpi in ima slabo vest, po glavi se mu podijo najraznovrstnejše misli, saj dokončno spozna, kar je sicer že slutil – da med njima ni razlike. Svojega sovražnika ogovarja in mu pripoveduje:

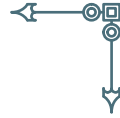
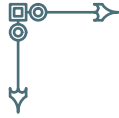
»Tovariš, nisem te hotel ubiti. Če bi še enkrat skočil k meni, bi tega ne storil več, če bi bil tudi ti pameten. Poprej pa si mi bil samo misel, samo kombinacija, ki mi je živela v možganih in mi sprožila odločitev, – to kombinacijo sem zabodel. Šele zdaj vidim, da si človek kakor jaz. Mislil sem na tvoje ročne bombe, na bajonet in na tvoje orožje; – zdaj pa vidim tvojo ženo in tvoj obraz in kar imava skupnega. Odpusti mi, tovariš! Zmeraj se prepozno vidimo. Zakaj nam venomer znova ne ponavljajo, da ste ravno tako uboge pare kakor mi ...«

JAROSLAV HAŠEK (1883–1923), češki pripovednik, je med prvo svetovno vojno pobegnil iz avstrijske vojske k Rusom in v Rdeči armadi opravljala različne odgovorne naloge. Po vojni se je vrnil v domovino, tam pa je sredi pisanja svojega slavnega romana **Dobri vojak Švejk** umrl. Hašek je v romanu na grotesken in komičen način predstavil kaos in absurd prve svetovne vojne. Podoba Švejka kot simulanta in nasmejanega bebca pa v romanu dobiva vse globlji pomen – ne ponazarja samo univerzalne karikature avstrijskega carskega vojaka, ampak je tudi bridka satira na militarizem in nesmiselnost katere koli vojne.

»ŠVEJK: Pokorno javljam, da zato nič ne mislim, ker je vojakom na vojni prepovedano misliti. Ko sem služil pred leti pri enaindevetdesetem regimentu, nam je naš hauptman zmeraj pravil: Vojak ne sme misliti, zanj misli njegov predstojnik. Brž ko začne vojak misliti, ni več vojak, marveč nekakšen ušiv civilist.

Odlomki literarnih del so vzeti iz naslednjih virov:

Simon Gregorčič: Poezije. Mladinska knjiga, Ljubljana 1979.

Ivan Cankar: Podobe iz sanj. Beletrina, Ljubljana 2018.

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc: Izbrana dela 2. Založba Obzorja, Maribor 1981.

Fran Saleški Finžgar: Zbrano delo 5. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1983.

France Bevk: V kaverni. Upornik. slovenska ekspresionistična enodejanka. Mladinska knjiga, Ljubljana 1966.

Angelo Cerkvėnik: V kaverni. Ameriški družinski koledar 1924; Dramsko delo Angela Cerkvėnika – diplomska naloga (Bogdana Mohar), Ljubljana 1984.

Ernest Hemingway: Zbogom, orožje. Delo (Delova knjižnica: vrhunci stoletja), Ljubljana 2004.

Erich Maria Remarque: Na zahodu nič novega. Vir:
<http://hermioninblog.blogspot.com/2015/06/erich-maria-remarque-na-zahodu-nic.html>

Jaroslav Hašek: Dobri vojak Švejk. Branja 3, DZS, Ljubljana 2002.

KNJIŽNI KOTIČEK

Publikacija je del razstave Muzeja Ribnica z naslovom

»KONEC JE VÉLIKE VOJNE«, Ribnica 2018.

The brochure is part of an exhibition by the Museum of Ribnica

»The Great War is Over«, Ribnica 2018.

